

SOVYET RUSYA'NIN İSTANBUL VE TRAKYA HESAPLARI

18 Eylül 2024

Yıldırım Koç

Türkiye'de sosyalist/komünist harekette özellikle Lenin döneminde Sovyet Rusya'ya toz kondurmama, Sovyet Rusya'nın Türkiye'nin kurtuluş mücadelesine katkısına gereğinden fazla önem verme, Sovyet Rusya'nın Türkiye'nin "dostu" olduğunu vurgulama eğilimi çok güçlüdür. Halbuki, devletler arasında dostluk yoktur, karşılıklı çıkarlara dayalı ittifaklar söz konusu olabilir. Sovyet Rusya da, Kurtuluş Savaşımız döneminde, kendi ülke çıkarlarını ön planda tutan bir politika izledi ve dönem dönem farklı arayışlara girdi.

Sovyet Rusya'nın daha Kurtuluş Savaşımız döneminde tartıştığı konulardan biri, Rus Devrimi sonrasında oluşan ve Kızıl Ordu tarafından yenilip büyük bölümü Türkiye'ye kaçan Vrangell ordusunu, Boğazlar'ı, İstanbul'u, Edirne'yi, Selanik'i ele geçirmekte ve Balkan ülkelerinde ayaklanma gerçekleştirmede kullanma olasılığıydı.

1921 yılı Nisan ayında Anadolu'da Yunan ordusu Birinci İnönü ve İkinci İnönü zaferleriyle geri püskürtülmüştü. Ancak milli ordu henüz yeterince güçlü değildi. Diğer taraftan, İstanbul ve Çanakkale Boğazları Sovyet Rusya açısından önemini koruyordu. Sovyet Rusya'nın önemli hedeflerinden biri, boğazların Sovyetler'in kontrolü altındaki güçlerin denetimine geçirilmesiydi. Ayrıca, Trakya bölgesinin Sovyet kontrolü altına alınması da, Balkanlar'a yönelik Sovyet politikalarının hayata geçirilebilmesi açısından önemliydi.

Ali Fuat Cebesoy'un aktardığına göre, bu tarihte "General Vrangell'in Çatalca'da onbeş bin ve Gelibolu'da da yirmi bin muharip askeri vardı." (Cebesoy, Ali Fuat, *Moskova Hatıraları*, 21.11.1920-2.6.1922, Vatan Neşriyatı, İstanbul, 1955;185)

Stalin 21-22 Nisan 1921 gecesi Ali Fuat Paşa'yı davet etti ve bir öneride bulundu:

"İstanbul'da bulunan Vrangell ordusu enkazının bütün memur, zabıt ve askerlerini 7 Nisan tarihli beyannamemiz ile affettiğimizi biliyorsunuz. Bunların tarafımıza geçtiklerine dair haberler alıyoruz. Şimdi ortada yeni bir vaziyet var. Anadolu'daki Türk ordusu İstanbul'a yürüyecek olursa, Vrangell askerleri, İstanbul'daki ecnebi askerleri esir etmek suretiyle bu hareketinize katılabilirler. Muvaffakiyet halinde, İtilafçılar, esirlerinin iadelerini isterlerse, Rusya ve Türkiye hükümetlerinin haklı talepleri tamamen kabul edilmek şartıyla ve derhal bir sulh yaptıkları takdirde taleplerinin kabul olunabileceği tarzında cevap verilerek bunda ısrar edilmesini düşünüyoruz. Bu fikrimin, Ankaraca nasıl telakki edileceğini anlamak isterim." (Cebesoy,1955;155)

Stalin, Türkiye tarafından reddedilen bu öneriyi 21-22 Nisan 1921 günü Moskova'daki temsilci Ali Fuat Paşa'ya iletirken, 22 Nisan 1921 günü Çiçerin tarafından Komünist Partisi Merkez Komitesi'ne iletilen bir yazı da, bu isteğin rastgele bir talep olmadığını, Sovyet Rusya'nın yetkili organlarında tartışıldığını gösteriyor.

Georgy Vasilyevich Chicherin (Çiçerin) Sovyet Rusya ve Sovyetler Birliği tarihinde çok önemli yeri olan bir Bolşevikti. Çiçerin, 1918-1930 döneminde Dışişleri Komiseri (Bakanı) olarak görev yaptı. Sovyet Rusya'nın Anadolu'daki Büyük Millet Meclisi Hükümeti ve Mustafa Kemal Paşa ile ilişkilerinde Çiçerin'in politika ve girişimleri önemlidir.

Dışişleri Komiseri G.V.Çiçerin, Rusya Komünist Partisi (Bolşevik) Merkez Komitesi'ne iletildiği 22 Nisan 1921 tarihli yazısında, Sovyet Rusya'nın Türkiye'ye ilişkin politikasının ne

olması gerektiği konusunda aşağıdaki öneriyi iletmektedir. (Kitabı yayımlayan Kaynak Yayınları, metinde sözü geçen “E”nin, Anadolu’da Mustafa Kemal Paşa ile 29 Ocak 1921 tarihinde görüşükten sonra Sovyet Rusya’ya dönen “Eşba Yoldaş” olduğu kanısındadır. Bu görüşmenin notları için bkz. Atatürk’ün Bütün Eserleri ATABE C.10, Kaynak Yay., İst., 2004, 356-360).

“Dışişleri Bakanlığı Kurulu, İstanbul’a ilişkin olarak, E Yoldaş’ın önerisinin kesinlikle kabul edilmesinden yanadır. Bu önerinin ciddiyetle önemsenmesi gerektiği kanısındadır. Fakat bu planın uygulanması sırasında diplomatik düşünceler nedeniyle ihtiyatlı davranmak gerekecektir. E Yoldaş’ın dediklerine göre; Vrangeliciler, İtilaf devletleri aleyhine öylesine dolmuşlar ki, İstanbul’u memnuniyetle alırlar. Sovyet Rusya’nın itibarı onların katında çok yüksektir, fakat tâbi olmak için bize dilekçe ile başvurabilecekleri kadar da değildir. Onların İstanbul’u almalarından sonra, E’nin dediği gibi, onlara yaklaşık şu anlamda bir başvuruda bulunmamız gerekecektir: ‘İtilaf devletleri sizi kandırmış ve Sovyet Rusya’ya karşı kullanmıştır. Şimdi siz uyanmışsınız ve sanıyoruz ki, ileride Rusya emekçilerine zararlı faaliyetlerde bulunmayacaksınız. Sovyet iktidarını tanımanızı öneriyoruz. Suçlarınız unutulacak ve vatana geri dönmenize izin verilecektir.’ Gerektiğinde İstanbul’a yollayabileceğimiz siyasal bir aygıt elimizin altında hazır bulundurulmalıdır. Ve bu işin, sanki siyasal kadrolar oraya tamamen kendi inisiyatif ve istekleri ile gitmişler gibi gerçekleştirilmesi gerekir. Böylece İstanbul’daki duruma hâkim oluruz. Kimse bizi, bizim dışımızda cereyan eden olaylardan sorumlu tutamaz. Daha sonra ise İstanbul’u, onun meşru sahipleri olan Türklere, fakat İstanbul’dan Boğazlar’la ayrılmış olan Ankaralı Kemalistlere değil, daha solda olan İstanbul Kemalistlerine, en başta örgütleyeceğimiz ve silahlandıracağımız İstanbul işçi kesimine teslim ederiz. Resmi açıdan İstanbul’u Türk devletine teslim etmiş olacağız. E Yoldaş, böyle düşünüyor: Bizim Vrangeliciler, Edirne ve Selanik’i fazla zorlanmadan aldıkları anda bizim komiserler oraya gidecekler ve ayakta zor duran Balkan hükümetleri devrilecektir. Bunun daha sonra Balkanlar’a yönelik muazzam siyasal etkisi olacaktır.” (Kazancıyan, Rem, Bolşevik-Kemalist-İttihatçı İlişkileri, Yeni Belgeler, 1920-1922, Kaynak Yay., İstanbul,2000;39-40)

Türkiye’nin Sovyetlerle ilişkileri ve bu çerçevede Sovyetler’e bağlı ve bağımlı eski TKP’nin durumu incelenirken, Sovyetler’in de, her ülke gibi, kendi ulusal çıkarları temelinde politikalar oluşturduğu ve bunların bir bölümünün (gücü yettiği ölçüde) hayata geçirildiği unutulmamalıdır. Bu olguyu dikkate almadan Sovyet Rusya ve ardından Sovyetler Birliği övgüsüne kapılanlar, gerçeklikten kopmaktadır.